

BOJNA SJEKIRA

Predmet slijepog obožavanja, simbol vlasti i kulturni simbol

Jedne od najboljih klasičnih sjekira na svijetu izrađuju se na sjeveru Švedske, u privatnim kovačnicama, gdje se sječivo radi po starom sistemu (uglični čelik s premazom protiv hrđe) a za držak se koristi drvo američkog oraha jer je otporno na vibracije

David "Sensei" Stainko,
prof. kineziologije

SJEKIRA - ručno oruđe ili hladno oružje u obliku plosnata klina sa širokom oštricom, služi za sječenje, cijepanje i sl. Obično je čelična, nasadena na drveno držalo, a prema namjeni izrađuje se u različitim veličinama i oblicima. Danas je ponajprije, kao pomoćni alat, koriste drvosječe, mesari, vatrogasci, a u tradicijskim obrtima tesari, bačvari, kolari i dr. Isprva su sjekire izrađivane u kamenu, zatim u bronci i željezu.

Razvile su se iz jednostavnog kamenog dlijeta prapovijesnog čovjeka (paleolitik). Tipično plosnati oblik sjekire, oblikovan već u neolitik, nije se do danas bitno mijenjao. Manje sjekire služile su kao amajlije koje čuvaju protiv uroka ili kao zavjetni darovi. Zbog svoje ubojite moći često je bila predmetom slijepog obožavanja (fetiš), simbol vlasti (fascas) i kulturni simbol (labrys). Katkad je bila bogato ukrašena (tomahawk) ili neobična

oblika (helebarda). Od starih naroda upotrebljavali su je kao oružje Skiti, Tračani, Gali, Vikinzi; u Europi se održala sve do 16. st., a u nekim azijskim zemljama (Irak, Iran, Indija) i dulje.

Bojna sjekira je naziv za svaku sjekiru koja je izrađena kao oružje. Smatra se jednim od najstarijih vrsta oružja u povijesti. Kroz cijelu ljudsku povijest, svakodnevni objekti su pod pritiskom nužde služili kao oružje. Sjekire, s obzirom na svoju višestruku namjenu, nisu izuzetak. Pored sjekira posebno dizajniranih za borbu, bilo je i dosta borbenih sjekira koje su služile kao alat. Sama izrada sjekira je bila nešto jednostavnija pa time i jeftinija nego izrada mačeva.

Sjekire se razlikuju po materijalu od kojeg su izrađene kao i veličini, odnosno jesu li predviđene za držanje s jednom ili s dvije ruke. Sjekire se od davnina izrađuju u Europi, Arabiji, Indiji, Kini, Americi, a najkasnije se pojavljuju u jugoistočnoj Aziji. Za izradu drška sjekire u tradiciji južne Europe koristili su se uglavnom drvetoj jasena, graba i bukve.

Već u kamenom dobu čovjek se izuzetno dobro izvještio u tesanju i brušenju kamena. Tadašnje kamene sjekire imale su rupu u koju je čovjek utaknuo držak koji je bio omotan kožom. Takvim je sjekirama čovjek obarao drveće, gradio prve kolibe, splavi i dr. Iako su te sjekire u odnosu na današnje bile vrlo primitivne, čovjek se njima izuzetno dobro služio, kako u miru kao oruđem tako i u ratnim uvjetima kao oružjem. Istraživači brazilskih prašuma su vidali brazilske Indijance kako kamenim sjekirama ruše drveće te ih koriste po potrebi i u borbi. Iako im, da obore poveće drvo treba i do dva mjeseca rada, s takvim sjekirama u borbi su se vrlo vješto koristili. Tako je, primjerice, kao oružje poznata kamena sjekira iz Polinezije.

Iako je kamena sjekira vrlo primitivno oružje, ipak je od svih različitih mogućih sjekira na svijetu stekla najveću popularnost, za što su zaslužni su sjevernoamerički Indijanci koji su bili izuzetno vješti u baratanju sjekirama.

Najpoznatija indijanska sjekira

Tomahawk je poznata indijanska sjekira koja je uz luk i strijelu te koplje predstavljala najomiljenije indijansko oružje, čak i nakon što su indijanska plemena došla do drugog oružja (puške) i naučila se služiti njima. Kamena sjekira bila

Tomahawk se može javiti s dodatkom glave za lulu, takozvani "Tomahawk-pipe", na koju su Indijanci mogli pušiti

je veoma teška, s drškom od drveta dugačkom skoro jedan metar. Drška je uvijek bila posebno izrađena i ukrašena različitim perima (uglavnom orla), ptičjim kandžama i skalpovima neprijate-

Bojnu sjekiru koristili su vojnici iz gotovo svih vojski na svijetu, a njena upotreba za razne namjene čini je neizostavnim dijelom opreme i mnogih današnjih vojnika

lja. Kao sječivo upotrebljavao se veliki i teški kamen strpljivo izoštren (brušen) i izrađen. Vezivao se za držak remenjem bivolje kože.

Tomahawk je bojna sjekira američkih indijanaca, izvorno Algonkina, od kojih su ga preuzela ostala plemena. Pleme Algonkin je živjelo na području današnje američke države Virginije. Riječ

"tomahawk" došla je možda iz pohatanskog *Tamahaac*, od "tamaham" - "on sječe". Indijanci su ga zvali *Tamoihecan*. Najraniji tomahavci imali su kamenu glavu učvršćenu kožnim uzicama ili tetivama za drvenu ručku. Kasnije se koristi metalno sječivo, i u raznim varijantama može se javiti s dodatkom glave za lulu, takozvani "Tomahawk-pipe", na koju su Indijanci mogli pušiti. Njihova sjekira nazvana tomahawk bila je u stvari željezna sjekira s dva sječiva, sa svake strane po jedno, na drvenom dršku, i bila je mnogo manja od prijašnjih izvornih indijanskih kamenih sjekira.

Indijanci su postali poznati u svijetu po tehnicima ratovanja i svojoj vještini baratanja sjekirama, a napose plemena Apache, Irokezi, Siouxi, Mohegani, Komanči te Navaho. Tek u drugoj polovici 17. stoljeća pojavila su se sječiva od metala, odnosno Indijanci su prve sjekire kupovali ili otimali od bijelih došljaka (američka vojska je sve do 1812. godine davala sjekire svojim vojnicima, a sjekire s dva sječiva počinju se izrađivati u Americi početkom 1860. godine), da bi u 19. stoljeću sami naučili obrađivati željezo. Najpoznatija je ostala legenda o takozvanoj "ratnoj sjekiri", sjekira koju bi zakopali u vrijeme mira i nenapadanja, a kada bi se otkopala označavala bi objavu rata. Interesantan je i podatak da su sjekiru Indijanci koristili i kao svojevrsnu lulu mira.

Simbol snage

Stari Kinezi su još u vrijeme dinastije Shang 1500. godine prije Krista izrađivali brončane sjekire, te su često njima ratovali i izuzetno vješto ih upotrebljavali. Kinezi su koristili nekoliko oblika bojnih sjekira, a najpoznatiji su oblici težih i širih sjekira, naziva ge i yue. Stari Kinezi su sjekire koristili u raznim svjetovnim i obrednim ceremonijama (uglavnom šire obredne sjekire oblika yue), ali i na bojišnici. Velika sjekira oblika yue bila je u vrijeme Shang dinastije simbol snage. Kineske bojne sjekire naziva fu bile su nešto manje i lakše i nisu bile toliko široke kao oblici ge i yue te su time bile i prikladnije za korištenje na bojišnici. Po uzoru na poznatu kinesku ratnu sjekiru, a koja je bila oblika koplja-sablje, Japanci su načinili inačicu svoje sjekire - koplja (naginata).

U starom Rimu gladijatori su bili naoružani mačevima iako su upotrebljavali i posebne sjekire koje su im služile uglavnom za vježbanje ili za borbu protiv divljih zvijeri. Opis sjekire kao oružja među prvima spominje i Homer u svom epu Odisej. Sjekira je kao oružje na bojišnici, u početku smatrana za oružje seljaka i niže rangiranih vojnika (ratnike niskog roda). Takvo mišljenje je vladalo posebno u 11. i 12. st. da bi se nešto kasnije sredinom 13. st. to mišljenje postupno promijenilo. Tome je pridonijela i poznata bitka na Čudskom jezeru iz 1242. g. u kojoj su Rusi porazili Nijemce. Nakon bitke se kao vojskovođa proslavio knez Aleksandar Nevski te ruska vojska koja je uglavnom bila naoružana sjekirama (bojna sjekira poznata pod nazivom sovnya).

Među poznatije borbe sjekirom od starih naroda svakako se ubrajaju Skiti, Franci (sjekira naziva franciska koju upotrebljavaju od 6. st.), Vikinzi (koji koriste bojne sjekire još u 10. st., poznate pod nazivom Dane axe ili Danish axe), Cimerjanci, te posebno Englezi sa svojim poznatim sjekirama s dvije oštrice (engleske dugačke bojne sjekire). Vikinzi su mnogo koristili sjekire, prvenstveno jer su izvan pljačkaških pohoda i sami bili seljaci. Kao brodarima bila je funkcionalna u popravcima i manipulaciji brodova i vrlo važno, nisu se borili u formacijama. Bili su divlji barbarski narod koji je bio poznat po taktici "hit and run", a ne po vojničkoj stezi i disciplini.

Borbene sjekire su imale stalnu upotrebu na bojištu u mnogim civilizacijama kroz povijest. Možemo nabrojati

Dvostruka sjekira - jedan od temeljnih simbola kretske kulture

Najstarije pronađene sjekire s dva sječiva (naziv-labrys) datiraju još iz vremena 2000. godine prije Krista kada počinju začeci samostalne kulture na Kreti, a načinjene su od bronce. Smatra se da sama riječ "labirint" potječe od grčke riječi labrys - dvostruka sjekira i inthos, što znači mjesto. Dvostruka je sjekira jedan od temeljnih simbola kretske kulture. No, dok osim prikaza na kretskim novčićima do sada nisu pronađeni arheološki ostaci labirinta, sjekire s dvije oštrice su sveprisutne: uklesane u kamenu, oslikane na keramici i freskama, te izrađene u bronci, srebru i zlatu, veličine od par centimetara do par metara. Pronađene su i u pećinama koje su u minojsko doba korištene za religijske obrede (kult svetog bika), što govori o njihovom obrednom značaju. Dvostruka sjekira je simbol unutarnjeg čovjekovog oružja, koji se još prikazivao i kao dvostruki par rogova nasuprotno okrenutih, jedan prema gore, a drugi prema dolje, tako da zajedno čine sjekiru s dvije oštrice. U psihološkom smislu, labrys je, poput mača, simbol snage volje kojom čovjek harmonizira sebe, ovladavajući svojom nižom prirodom u svom psihičkom labirintu. Ovim su se simbolom bavili i suvremeni mislioci poput C. G. Junga, Josepha Campbella i Mircea Eliadea i nalazili u njemu značenja vezana uz čovjekov unutarnji život, koji osvajamo putovanjem prema središtu - labirinta ili sebe samih.

Tomahawk, halberdove, polearmova pa sve do vikinških sjekira. U određenom periodu srednjeg vijeka na prostoru današnje Europe velike sjekire na motkama bile su primarno oružje i potisnule su mačeve u sekundarno oružje. Međutim, uglavnom sjekire su u borbama koristili seljaci kojima je to oružje služilo u svakodnevnom životu. U antičko vrijeme Grka i Rimljana sjekira nije bila prikladna jer se borilo u zbijenim formacijama, a za baratanje sjekirom potrebno je više prostora nego kod borbe s kratkim ubodnim mačem (gladiusom). S druge strane sjekira je jeftinija od mača u proizvodnji i kovačima je bilo jeftinije i lakše kovati sjekire čija je glava bila vrlo učinkovita u razbijanju oklopa. Također, često je seljacima bilo zabranjeno posjedovati oružje, a sjekira je prolazila kao sredstvo za kućnu upotrebu.

Prednosti i nedostaci

U srednjem vijeku su na raznim viteškim turnirima vođene borbe vitezova na konju u oklopu, sa šljemom i spušenim vezirom, štitom i kopljem u ruci. Rijeđe su bile organizirane borbe bez konja koje su bile puno teže, a u tom su slučaju borci upotrebljavali u borbi mač i tešku bojnu sjekiru. Među poznatije borbe koji su se vješto služili sjekirom treba svakako spomenuti gusare, kojima je to u 17. i 18. st. bilo jedno od omiljenih oružja. Gusari su se u borbama na brodu uz sablje, služili i raznim kukama te su koristili i drvene tzv.

stopere, a često su se koristili i sjekirama koje su na jednoj strani imale šiljak a na drugoj sječivo. Ipak, vrlo cijenjeno oružje srednjovjekovne Europe nisu bile samo sjekire već i razni oblici ratnih mlatova kao npr. okrugli, nazubljen, sa šiljcima ili razni buzdovani (turski naziv je bozdogan, a za arapski mlat, naziv je - dabbus), a najčešće su se koristili šesterokraki mlatovi.

Najpoznatija je ostala legenda o takozvanoj "ratnoj sjekiri" - sjekira koju bi zakopali u vrijeme mira i nenapadanja, a kada bi se otkopala označavala bi objavu rata

U vrijeme Otomanskog carstva pojavljuje se bojna sjekira naziva tabar, a ponekad i tabarzin (sedlo-sjekira, sjekira u obliku sedla), takav oblik sjekire se nešto kasnije pojavljuje i u Perziji, Armeniji, pojedinim dijelovima Indije, Iranu, a u manjem obimu i nekim okolnim zemljama. U staroj Indiji izrađivali su i manje te oblikom uobičajene bojne sjekire naziva parashu (na pojedinim dijalektima i farasa). Takav isti oblik bojne sjekire koristili su i u starom Iranu pod nazivom sagaris.

Sva ručna oružja kroz povijest imaju svoje prednosti i nedostatke. Prednosti sjekira su uglavnom bile ekonomske, kako smo spomenuli, bilo ih je jeftinije i lakše napraviti - samo metalna glava i

drvena drška. Za razliku od mača koji je zahtijevao mnogo složeniju, precizniju i vremen-ski dulju izradu, zahtjevnije oblikovanje oštrice, oštre rubove, kod kaljenja postizanje traženog omjera između čvrstoće i elastičnosti, balansiranje i slično.

Najveći nedostatak sjekire je bilo teško pariranje protivnikovom oružju, tako da je štit bio i više nego obavezan. Sjekire koje su se koristile kao alat imale su deblju oštricu što nije bilo baš učinkovito za probijanje kroz meso kao mač. Ozlijede su se nanosile više svojom težinom glave i snagom udarca nego oštrinom, slično kao buzdovan. Život u srednjem vijeku je bio težak, pa su čak i specijalizirane borbene sjekire znali koristiti kao alat. U srednjovjekovnoj Europi najviše su ih koristili Franci (*franciska*) i Vikinzi. No, treba napomenuti da, iako legende kao najčešće oružje Vikinga navode sjekire, one su zapravo bile skromnije oružje. Uglavnom su ih koristili oni ratnici koji si nisu mogli priuštiti mač.

Također, klasične borbene ili seljačke sjekire nisu imale mogućnost ubodnog napada. Moglo se jedino napadati zamahom iz bilo kojeg smjera. Opet, za razliku od mača kojim se moglo kombinirati i ubodni napad. Tu treba napraviti razliku između borbenih sjekira i polearmova koji su dulji i na suprotnoj strani imaju, osim sjekire i vrlo opasni šiljak. Polearmovi su bili specijalizirani za potiskivanje neprijatelja, držanje distance, borbu protiv konjice i protivnika sa štitovima. Počinju se koristiti u 14. stoljeću u Austriji pod nazivom bardiche (berdiche ili berdish), a njihova se upotreba postepeno iz Austrije prenijela u 16. st. u Skandinaviju i Rusiju (oružje ruskih gardista).

Srodne sjekirama bile su helebarde, koje su se sastojale od dugačke motke (1,80 - 2,40 m) na čijem vrhu se nalazilo koplje, sjekirica i kljun (tek od 16. st.). Služile su za borbu pješaka s oklopljenim konjanicima. Prvi puta su je upotrijebili švicarski vojnici-pješaci u borbi

Naginata je japansko koplje-sjekira koje je imalo veliku nakrivljenu i naoštrenu oštricu i bilo je oružje čiji je vrh bio sličan japanskoj sablji

s oklopljenom konjicom, u bitki kod Morgartena 1315. godine. Ovo oružje bilo je multifunkcionalno budući da se kopljem nanosio udarac ili ubod konjaniku, sjekira je služila za izazivanje posjekotina, a kljun za izbacivanje konjanika iz sedla. Svaka zemlja u kojoj se koristila imala je svoj oblik, pa tako razlikujemo njemačku, švicarsku, talijansku i češku helebardu. Početkom 15. st. helebarda se povlači u središte vojne formacije, da bi je u idućem stoljeću u potpunosti istisnulo koplje. Danas ju još jedino koristi papinska straža u Vatikanu.

Različite veličine

Japanci su se u vrijeme samuraja koristili ratnom sjekiroom koja je bila nešto između sjekire, sablje i koplja, tzv. naginata, a vještinu baratanja njome nazivali su naginata jutsu. Naginata je bilo koplje-sjekira koje je imalo veliku nakrivljenu

Bacanje sjekire na protivnika

Bojnu sjekiru, i to uglavnom manju, moglo se i baciti na protivnika. To su često činili stari Franci (*franciska*), Vikinzi (*danish axe*) i Indijanci (*tomahawk*). Takve manje sjekire baca se jednom rukom, dok se veće sjekire bacaju s dvije ruke iznad glave. Sjekira, ukoliko se pravilno baci prema cilju, treba napraviti rotaciju oko svoje osi. Danas u svijetu ima veći broj različitih stručnjaka za povijest bojnih sjekira. Među vodećim stručnjacima za povijest bojnih sjekira možemo navesti engleske povjesničare Stewa Friedy i Naigel Amos.

i naoštrenu oštricu i bilo je oružje čiji je vrh bio sličan japanskoj sablji. Naginata je tako postala japanska helebarda po uzoru na kinesku s određenim preinakama. Samuraji su koristili naginatu s teškim sječivom, pa je ona ponekad težila i više od pet kilograma. Iako se uglavnom misli da se samuraji nisu služili klasičnom bojnom sjekiroom to ne odgovara pravoj istini. Da je tome tako, to dokazuju i mnogobrojne slike poznatog japanskog slikara Katsukawa Shuntei (1770. do 1820.) na kojima su portreti samuraja (pretpostavlja se Awate Saemon) na kojima on drži ogromnu sjekiru. Kolekciju od čak nekoliko njegovih slika samuraja sa sjekiroom danas se može vidjeti u Brooklyn Museum. Stari japanski naziv za takav oblik veće bojne sjekire je ono, ponekad povijesni naziv i wono, a u nekim južnim dijelovima Japana i masakari.

Među poznatije bojne sjekire treba svakako spomenuti i filipinsku sjekiru naziva panabas koju su oni koristili na bojišnici početkom 19. stoljeća. Sjekire su bile različitih veličina i mogle su se koristiti s jednom ili dvije ruke. Za razliku od njih u staroj Šri Lanki su koristili bojnu sjekiru koja se na bojišnici koristila samo s jednom rukom, naziva keteriya. Slične bojne sjekire su koristili i u Vijetnamu, a koje prema periodu iz kojeg potječu i kulturi Dong Son imaju i naziv Dong Son sjekira.

Bojnu sjekiru koristili su vojnici iz gotovo svih vojski na svijetu, a njena upotreba za razne namjene čini je neizostavnim dijelom opreme i mnogih današnjih vojnika. Primjera radi, američki vojnici su u vijetnamskom ratu koristili svojevrsnu bojnu sjekiru sličnu tomahawku, koju su sami nabavljali (proizvodio ih je izvjesni Peter Lagad) i koristili radi njene učinkovitosti.

Jedne od najboljih klasičnih sjekira na svijetu izrađuju se na sjeveru Švedske, u privatnim kovačnicama, gdje se sječivo radi po starom sistemu (ugljični čelik s premazom protiv hrđe) a za držak se koristi drvo američkog oraha jer je otporno na vibracije. Ipak, jedne od najboljih i najotpornijih sjekira današnjice koriste vatrogasci. Držak njihovih sjekira načinjen je od fibreglasa jer izdrži čak dva puta veći teret do puknuća (čak 270 kg) u odnosu na obične sjekire s drvenim drškom. ■